

Szerző és sorozatszerkesztő

H. Simon Katalin

Lektorálta

Pogányné Dr. Rózsa Gabriella

Fényképezte

Németh József, H. Simon Katalin

A címlapon

A Herzan-könyvtár

A hátoldalon

Dorffmaister István mennyezetfreskója
a Négy Nagy Nyugati Egyháztöről (1791)

Kiadja

Martinus Könyv- és Folyóirat Kiadó
9700 Szombathely, Berzsényi Dániel tér 3.

Telefon: 94/513-191

E-mail: info@martinuskiado.hu, Internet: www.martinuskiado.hu

Felelős kiadó: Teklits Tamás igazgató

Minden jog fenntartva!

Jelen könyvet vagy annak részleteit bármely formában reprodukálni
vagy közölni csak a kiadó előzetes írásbeli engedélyével lehet.

Nyomdai munkák

Arrabona Print csoport – Print Invest Magyarország Kft.

Felelős vezető

Ványik László

Támogató

HU ISSN 2061-2060

HU ISBN 978-963-88516-9-7

A Szombathelyi Egyházmegye
Kincsei

3.

H. Simon Katalin

A HERZAN-KÖNYVTÁR

Bővített kiadás

Martinus Kiadó
Szombathely 2010

*Gróf Herzan Ferenc bíboros,
Szombathely második püspöke*

A 18. század a nagy mecénások s a nagy gyűjtők kora volt. A magyar barokk akkor élte igazán virágkorát, legragyogóbb korszaka pedig az a negyven esztendő volt, amikor Mária Terézia (*1717, 1740-1780) uralkodott.

Gróf Herzan Ferenc (1735-1804) – Szombathely második püspöke – szintén a kor nagy gyűjtői közé tartozott, aki európai műveltségű, széles látókörű és kifinomult kultúrérzékkel megáldott császári diplomata-főpap volt. Erről tanúskodik könyvtárának 5196 kötete, amely szerencsére Szombathelyen maradt a több évig tartó örökösödési per után is.

Herzan Ferenc 1735-ben született Prágában, arisztokrata családban. Iskoláit hazájában végezte, majd 1753-tól Rómában tanult a híres német-magyar egyetemen (Collegium Germanicum-Hungaricum). Ott ismerkedett meg Szily Jánossal (1735-1799).

A hittudományi doktorátus megszerzése után visszatért szülővárosába, ahol a káptalan kanonokja, azt követően a diplomáciai pályán felfelé haladva a bécsi udvar római szóvivője lett. 1779-ben Mária Terézia kérésére VI. Pius pápa kinevezte bíborosnak, a következő évtől a „*Protector Germaniae*” cím birtokosaként az egész birodalom ügyeit képviselte az Örök Városban. Herzan igazi barokk főpap volt, Rómában élt. Palotájában a művészi berendezés óriási értéket képviselt: pompás bútorokkal, csodás festményekkel és pazar kötésű könyvekkel vette magát körül, feltehetőleg ott gyűjtötte össze híres képtárát és könyvtárát. Műkincseihez és könyveihez egyaránt ragaszkodott. VI. Pius pápa (*1717, 1775-1799) és VII. Pius pápa (*1742, 1800-1823) nagyra becsülte.

Géfin Gyula munkájában (A Szombathelyi Egyházmegye Története 1-3. kötet) utal a következő jelenetre: a vatikáni könyvtár Sala Alessandrinájában egy freskón látható az a látogatás, amikor II. József (*1741, 1780-1790) és Herzan bíboros egy késő esti órán felkeresi VI. Pius pápát a lakosztályában.

*Angelis freskója a vatikáni könyvtár Sala Alessandrinájában
(II. József és VI. Pius találkozását ábrázolja, a kép bal szélén Herzan bíboros látható)*

A bíborosok közül ő hagyta el elsőnek Rómát, amikor Bonaparte Napóleon (*1769, 1804-1815, 1821) és hadai a város felé vették az irányt. Mentette mindazt, amit tudott, de kénytelen volt több, nagy értékű ingóságot házában hagyni. Összesen nyolcvannégy ládában szállította el értékeit, többek közt könyvtárát is. 1796-ban Görcbe majd Grazba, két év múlva pedig Szombathelyre menekült, ahol egykori kispap-társa, Szily püspök látta vendégül. 1799-ben, Szily halálát követően, anyagi okokból – mivel fizetését harmadára csökkentették – elfogadta a szombathelyi püspökség kormányzását. Ez volt akkor a birodalom egyik legkisebb és legszegényebb püspöksége. Szombathelyen fényes fogadtatás várta, mikor püspöki székét elfoglalta, de rövid, négy évig tartó működésére rányomta bélyegét, hogy a kinevezést csak kényszerűségből fogadta el. Főpapként lelkiismeretesen dolgozott, de franciás öltözete és német társalgási nyelve miatt nem igazán szerették. A pénzügyekhez nem értett, bizonyítja ezt az is, hogy a már tető alatt álló székesegyház további építése-díszítése főpásztori éveiben nem haladt előre. A császár követeként részt vett a velencei konklávén (1799-1800), ott vezető szerepet töltött be a bíborosok között. VII. Pius megválasztását nagy részben az ő befolyásának tulajdonították.

1804-ben bekövetkezett halála után örökösei szerették volna megkaparintani könyvtárát – nem saját használatra, hanem anyagi haszonszerzés céljából –, így megkezdődött a közel három évig tartó vita a rokonok és a káptalan között. Mivel az örökösök továbbra sem nyugodtak bele a könyvtár elvesztésébe, kérvénnyel fordultak az uralkodóhoz. Az 1611. évi nagyszombati zsinat határozata értelmében: *„A püspökök és a klerikusok... csak arra az egyházmegyére hagyhatják könyveiket, ahol vannak.”* E határozat alapján és I. Ferenc király (*1768, 1792-1835) döntése értelmében *„A nagyértékű könyvtár nem személyi hagyaték, tehát az egyházmegye tulajdonában marad”*. A könyvtár így maradt Szombathelyen – levéltárának nagyobb részét Bécsbe vitték.

A Herzan-könyvtár

A bibliotéka római hatásra jött létre. Kialakulása a 18. század utolsó negyedére tehető. Herzan polihisztor gyűjtő volt. Az állomány: 5196 kötetben 2025 mű – mely szakmai körökben is ismert páratlan könyvkötései miatt, de tartalmilag is nagyon jelentős –, továbbá az a 20 folió kötet Piranesi-rézmetset, melyet a könyvtár magában foglal. A bíboros tudatos könyvvásárlásai mellett, egyes könyvek nagynevű gyűjtőktől kerültek hozzá, így néhány Josef Garampi (1725-1792) bécsi nuncius könyvtárából. A legtöbb mű első kiadás, ezért a gyűjtemény érdekes forrása a 18. század szellemi műveltségének, és annak tanúbizonysága, hogy milyen művek érdekelték a század második felében az arisztokrata főpapot. Sok könyvet Herzannak ajánlottak, amit a bejegyzések is tanúsítanak.

A művészi könyvkötések – finom bőrkötés, gazdagon aranyozott díszítéssel – Európa híres könyvkötő műhelyeiből kerültek ki. Sok kötést az ajándékozó királyok, pápák címere díszít, több példányon azonban a tulajdonos aranyozott címere látható (super ex libris). Valamennyi mű belső lapját Herzan bíboros címeres pecsétjével látták el (ex libris), ezek igazolják leghitelesebben a gyűjtemény egyes darabjait. A magával hozott könyvek egy része papírkötésben volt, azokat már itt, Szombathelyen köttette, de maradtak papírkötésűek is.

A Herzan-könyvtár felöleli a tudományok széles területét, és tartalmazza a felvilágosodás alapvető műveit is, többek között Montesquieu, Voltaire, Bayle és Rousseau munkáit. A tartalom szerinti megoszlás: hittudományi, bölcsészeti, történelmi művek, a francia irodalom remekei, azonban a legtöbb könyv Szentírás és szentírás-magyarázat. Nagyon értékes az 5 darab ősnymtatvány.

Több különlegességet is rejt az állomány: a nyakláncperre vonatkozó, nyomtatásban meg nem jelent levelezéseket és az ügyiratok kéziratos gyűjteményét. „A királyné nyakláncának ügye” egy nagy formátumú szélhámosságú bűneset volt XVI. Lajos francia

király udvarában, amely 1785-ben, alig néhány évvel a francia forradalom kitörése előtt került nyilvánosságra. Ma az egyik legértékesebb darab az a hangjegyfűzet, amely a kottanyomtatás feltalálójának, Ottaviano Petruccinak (1466-1539) és néhány más nagynevű olasz mesternek a kottáit tartalmazza, ezt 1514 és 1555 között nyomtatták.

A gyűjteményben több unikum is található: egy cseh nyelvű nyomtatott Biblia, 1488-ban nyomtatták Prágában, nemzeti nyelven. A kéziratok közül kiemelkedik Napóleon Herzan bíboroshoz írt levele. Szintén egyedi dokumentumok a velencei pápaválasztás alkalmával (1799-1800) a szavazatokat feltüntető ívek összesítő lapjai.

Nyelvi megosztottság szerint: latin, olasz, francia, német, angol, cseh, kopt, szír, magyar stb., összesen 24 nyelven írt könyv szerepel a gyűjteményben. Minden egyes könyv arról tanúskodik, hogy a könyvtár gyarapításakor a tartalom mellett a forma is elengedhetetlen feltétel volt. A püspöknek Szombathelyen könyvtárosa is volt: Róka Imre dr. (1780-1821) szertartó pap és könyvtáros, aki teológiai tanulmányai mellett különösen a keleti nyelvek tanulására fordította figyelmét, de a német, francia és olasz nyelveket is elsajátította. A szombathelyi szemináriumban a keleti nyelvek tanára volt és teológiai doktor.

Magyarországon a Herzan-könyvtár tulajdonában van a második legteljesebb Piranesi-metszetsorozat. Ezek a metszetek a gyűjtemény egyik legértékesebb műtárgy-együttesét képezik. 20 nagy folió kötetből áll, egy-egy kötetben különböző számú képek: 20-40-50-60 darab. (Ismereteink szerint hazánkban Piranesi munkásságának legteljesebb gyűjteménye a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtárában található.)

Giovanni Battista Piranesi (1720-1778) Velencében tanult építészetet. 1744-ben telepedett le Rómában. Rajzai, metszetei a római birodalom építészetével ismertették meg az akkori közönséget. Sok műemléket már csak az ő metszeteiből ismerhetünk.